

Viktoria Serzhanova¹

Ochrona praw mniejszości etnicznych w Finlandii. Kazus Saamów

Słowa kluczowe: autonomia kulturowa, Rdzenny Region Saamów, ochrona podstawowych praw i wolności, dziedzictwo kulturowe, języki saamskie.

Keywords: cultural autonomy, Indigenous Sami Region, protection of fundamental rights and freedoms, cultural heritage, Sami languages.

Streszczenie

Autonomia kulturowa Rdzennego Regionu Saamów w obrębie Finlandii stanowi przykład statusu autonomicznego, powstałego w oparciu o kryterium odrębności etnicznej, językowej i kulturowej tubylczej ludności Lapóńczyków zamieszkujących północne terytoria państwa. Ma na celu ochronę ich podstawowych praw i wolności oraz własnego dziedzictwa kulturowego, w tym zagrożonych wymarciem języków saamskich. Cel niniejszego opracowania stanowi analiza prawna statusu autonomii kulturowej samorządu Rdzennego Regionu Saamów. Przedmiot opracowania obejmuje egzegezę postanowień Ustawy zasadniczej Finlandii z 1999 r. i stosownej ustawy oraz praktyki funkcjonowania tego regionu w obrębie państwa.

Abstract

Protection of the Rights of Ethnic Minorities in Finland. Sami Case

The cultural autonomy of the Indigenous Sami Region within Finland is an example of autonomous status, based on the criterion of ethnic, linguistic and cultural distinc-

¹ ORCID ID: 0000-0002-8824-7192, doktor habilitowany, Zakład Ustrojów Państw Europejskich, Instytut Nauk Prawnych, Kolegium Nauk Społecznych, Uniwersytet Rzeszowski. E-mail: viktoria@ur.edu.pl.

tiveness of the indigenous Sami people living in the Northern territories of the state. It aims to protect their fundamental rights and freedoms and their own cultural heritage, including the endangered Sami languages. The aim of this study is the legal analysis of the cultural autonomy status of the Indigenous Sami Region self-government. The subject of the study includes the exegesis of the provisions of the Finnish Basic Law of 1999 and the relevant statute, as well as the practice of the region functioning within the state.

✱

I. Wstęp

We współczesnych państwach demokratycznych daje się zaobserwować wyraźny trend fragmentaryzacji terytorialnej struktury państw współczesnych. Polega ona na decentralizacji kompetencji władz centralnych na rzecz samorządów terytorialnych oraz terytorialnych jednostek autonomicznych². Niekiedy przejawia się on w daleko idącej samodzielności, jaką uzyskują niektóre jednostki podziału terytorialnego. Co więcej, obserwuje się powrót do odtwarzania więzi terytorialnych, mających dawne tradycje historyczne.

Poza powszechnie występującą w różnych częściach świata autonomią regionalną (terytorialną)³, podstawą której może być m.in. odrębność et-

² Trend ten, zwany autonomią terytorialną, ma swoje źródło w tradycji cywilizacji rzymsko-łacińskiej, która dała podstawy samorządności i autonomii terytorialnej, a także pielęgnowania kultury regionalnej. Szerzej zob. V. Serzhanova, S. Sagan, *Nauka o państwie współczesnym*, Warszawa 2013, s. 144 i n.; por.: W. Misiura-Rewera, *Włochy. Republika autonomii*, Lublin 2005, s. 15.

³ Autonomia regionalna stanowi formę terytorialnej struktury państwa, zagwarantowaną w konstytucji i ustawach, oznaczającą, że terytorium bądź terytoria są wyróżnione ze względu na jakąś specyficzną cechę (narodowość, posiadanie własnego, odrębnego języka, położenie geograficzne, tradycje historyczne, posiadanie w przeszłości niezależności) i z uwagi na nią dysponują one szerszym zakresem praw regulowania własnego życia społecznego, ekonomicznego i kulturalnego od tego, który mają inne jednostki terytorialno-administracyjne w danym państwie. Najbardziej charakterystyczny jest dla państw europejskich, gdzie występuje najczęściej. Szerzej zob. V. Serzhanova, S. Sagan, op.cit., s. 143–144. Por.: K. Skotnicki, *Pojęcie autonomii w teorii prawa państwowego*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1986, t. XXXVI, s. 86; A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 514.

niczna, językowa i/lub kulturowa⁴, znane są przypadki autonomii kulturowej. Charakterystycznym dla niej przykładem może posłużyć autonomia Rdzennego Regionu Saamów (fiń. *Saamelaiستن kotiseutualue*, szw. *Samer-nas hembygdsområde*, w języku północnosaaamskim *Sámiid ruovttuguovllu*), przysługująca Lapończykom w obrębie Finlandii⁵. Ten niezwykle interesujący przypadek, jak zresztą cały obszar badawczy związany z ustrojem terytorialnym Finlandii, jej samorządem oraz autonomiami, stanowią zagadnienia dosyć rzadko poruszane w doktrynie i badaniach z zakresu prawa konstytucyjnego i ustrojowego.

Badania te pozwalają ustalić, jakie zasady ustroju jednostek podziału terytorialnego, odznaczających się odmiennością etniczno-kulturową i posiadających w obrębie struktury terytorialnej państwa i jego samorządu pewien stopień statusu autonomicznego w tym zakresie, można zastosować na poziomie prawnokonstytucyjnym i ustawowym, by zapewnić zamieszkującej je ludności wystarczający poziom odrębności i samodzielności, ochronę ich podstawowych praw i wolności, a także – a może przede wszystkim – ich własnego dziedzictwa kulturowego, w tym również języka, przy jednoczesnym zagwarantowaniu integralności terytorialnej państwa. Pozwalają one także określić, jakie mechanizmy i instrumenty prawne organizacji i funkcjonowania regionów autonomicznych, wyróżniających się ze względu na odrębność etniczną, językową i kulturową, mogłyby zostać wprowadzone, by ustrój takiej jednostki był skutecznym w wykonywaniu przez jej organy samorządowe

⁴ Przypadkiem o szerokim zakresie takiej autonomii wśród państw nordyckich są Wyspy Alandzkie. Została ona oparta na odrębności językowej. Alandy to szwedzkojęzyczny archipelag, stanowiący prowincję autonomiczną w strukturze terytorialnej Finlandii. Autonomiczny status prawny archipelagu zachowują jego szwedzkojęzyczni obywatele. Ich odsetek obecnie maleje i sięga około 5,5%. Szerzej: V. Serzhanova, *System konstytucyjny Finlandii*, Warszawa 2021, s. 230 i n.; eadem, *Suomen perustuslaki. Ustawa zasadnicza Finlandii*, Rzeszów 2017, s. 45, 127 i n.

⁵ W polskiej literaturze przedmiotu o Saamach pisze: G. Bonusiak, *Status Saamów w państwach nordyckich w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw ludów rdzennych*, Rzeszów 2016, *passim*, szczególnie rozdz. III; idem, *Organizacja i kompetencje Samediggi – parlamentu rdzennego narodu Saamów w Finlandii*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Prawo” 2011, nr 10, s. 11–23. W literaturze fińskiej zob.: *Saamelaiset*, <https://web.archive.org/web/20080117072314/http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/omakieli/saamelaiset.htm> (15.05.2021); R. Kuokkanen, *On the Other Side of the Arctic. Sámi National Day Feb. 6*, <https://finland.fi/life-society/on-the-other-side-of-the-arctic> (15.05.2021).

własnych i zleconych przez organy władzy państwowej zadań publicznych, a także by samorząd takiego regionu mógł jak najlepiej służyć obywatelom. W przypadku Finlandii ma to niebagatelne znaczenie dla ochrony podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela, zwłaszcza odrębnych etnicznie i kulturowo mniejszości etnicznych i grup społecznych.

Cel niniejszego opracowania stanowi analiza prawna statusu autonomii kulturowej samorządu Rdzennego Regionu Saamów, zastosowanego i współcześnie funkcjonującego w Finlandii – niewielkim terytorialnie i ludnościowo, ale jednym z najbardziej rozwiniętych, plasującym się na szczycie listy najskuteczniejszych w swojej organizacji i funkcjonowaniu państw świata. Przedmiot opracowania stanowi egzegeza norm dotyczących badanej materii, zawartych w obowiązującej w Finlandii Ustawie zasadniczej z 11 czerwca 1999 r.⁶ oraz stosownych regulacjach ustawowych, a także praktyki funkcjonowania tego regionu w obrębie państwa z perspektywy jego podziału na inne podstawowe jednostki oraz ustroju samorządu terytorialnego.

II. Istota i geneza odrębności kulturowej Saamów

Rdzenny Region Saamów – w dosłownym tłumaczeniu z języka zarówno fińskiego, jak i szwedzkiego – „ojczyzna Saamów”, czasem nazywana również Obszarem Zamieszkiwania Saamów – od używanej niekiedy alternatywnie oficjalnej nazwy występującej w języku angielskim *Sámi Domicile Area*. Saamowie, inaczej również Lapończycy, względnie Łoparowie, Loparowie lub w językach saamskich – *Saami* (w języku fińskim – *Saamelaiten*, w języku szwedzkim – *Samernas*)⁷, są jedynymi rdzennymi tubylcami częściowo zamieszkującymi na terytorium Unii Europejskiej. Obszar zasiedlany przez Saamów rozciąga się od środkowej Norwegii i Szwecji przez północną część Finlandii aż po Półwysep Kolski. Obecnie żyje ponad 75 tys. Saami, w tym ponad 40 tys. zamieszkuje na terytorium Norwegii, 15–25 tys. w Szwecji, około 7 tys. w Finlandii i blisko 2 tys. w Rosji.

⁶ Najnowsze go przekładu i analizy prawnej Ustawy zasadniczej Finlandii nr 731/1999 w jej aktualnym brzmieniu dokonała V. Serzhanova, *Suomen perustuslaki...*, s. 143–188.

⁷ Por.: *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 10: Robi–Step, Warszawa 1967, s. 278 oraz t. 6: Kont–Mam, Warszawa 1965, s. 388.

Saamowie posługują się językami saamskimi, inaczej lapońskimi (w oryginale *saami*). Jest to podgrupa języków ugrofińskich (z rodziny uralskiej), różniących się jednak w dosyć znaczącym stopniu od pozostałych języków tej grupy, która nie jest zaliczana do żadnego z trzech głównych zespołów językowych, tj. bałtycko-fińskiego, permskiego ani wołżańskiego. Języki te są podobne do fińskiego, ale przypuszcza się, że pierwotnie Saamowie mogli mieć swój własny język. Dopiero długie sąsiedztwo ludów ugrofińskich, które zdominowały Saamów poziomem kultury materialnej i społecznej, wywarło wpływ na języki tego ludu.

Obecnie języki saamskie dzieli się na dwie podstawowe grupy: języki saamskie zachodnie (używane na terenach Norwegii i Szwecji) oraz języki saamskie wschodnie (używane na terenach Finlandii i Rosji). Do grupy języków saamskich zachodnich zaliczamy podgrupy: południowo-zachodnią (język południwosaamski, którym posługuje się około 600 osób, oraz niemal wymarły język saamski *ume*, w którym mówi około 20 osób) oraz północno-zachodnią (niemal wymarły język saamski *pite*, którym posługuje się około 20 osób, język saamski *lule*, w którym mówi około 1–2 tys. osób, oraz język północnosaamski, którym posługuje się około 20 tys. osób).

W skład grupy języków wschodnich wchodzi języki saamskie łądu głównego: *inari*, w którym mówi 400 osób, wymarły w 2003 r. język saamski *kemi*, *skolt*, używany przez 420 osób oraz wymarłe w 2003 r. języki saamskie *akkala* i *kainuu*, a także języki wysp, takie jak *kildin*, którym posługuje się 500 osób i niemal wymarły język *ter*, używany przez 2–10 osób. Piśmiennictwo w tych językach istnieje od XVII w. Języki saamskie zachodnie w Norwegii, Szwecji i części Finlandii zapisywane są alfabetem łacińskim, zaś saamskie wschodnie w Rosji i częściowo w Finlandii – grażdanką⁸.

⁸ Szerzej o językach saamskich zob.: K. Wojan, *O etymologii etnonimiki Saamów/Lapończyków w świetle europejskiej historiografii*, „*Studia Scandinavica*” 2017, nr 1, s. 81 i n.; I. Toivonen, D.C. Nelson, *Saami Linguistics*, Amsterdam 2007, *passim*; M.P. Lewis, *Ethnologue: Languages of the World*, wyd. 16, Dallas 2009, *passim*; L. Karpowa, *The 5 Smallest Languages of the World*, 18.02.2010, https://www.pravdareport.com/society/112296-5_smallest_languages_world (15.05.2021); P. Hajdú, *Narody i języki uralskie*, Warszawa 1971, w oryginale: *Finnugar népek és nyelvek*, Budapest 1962, *passim*; А. Пасанен, *Языковые „гнезда” для саамов Финляндии работают и в школах, этот опыт необходимо применить в России*, <http://finugor.ru/node/21489> (15.05.2021); P. Sammallahti, *The Saami Languages: an Introduction*, Kárášjohka 1998, *passim*.

Współcześnie wszystkimi wciąż żywymi językami saamskimi posługuje się ok. 35 tys. Saamów, zamieszkujących obszar krainy Laponii, usytuowanej na dalekiej północy Skandynawii. Pozostałe około 100 tys. Lapończyków mówi językami urzędowymi państw, w których zamieszkują. Poza językiem północno-saamskim – najbardziej żywym oraz wciąż najmocniej chronionym i pielęgnowanym przez Finów na terytorium Rdzennego Regionu Saamów – wszystkie inne języki saamskie albo już wymarły, albo są poważnie zagrożone wymarciem.

Spośród 7 tys. ludu Saamów zamieszkujących na terytorium Finlandii ponad 4 tys. mieszka w „ojczyźnie Saamów” – Rdzennym Regionie Saamów. Stanowi on najbardziej wysuniętą na północ Finlandii część regionu administracyjnego Laponii (fiń. *Lappi*, szw. *Lappland*), zamieszkiwaną przez około połowę fińskiej populacji Saamów.

Rdzenny Region Saamów składa się z gmin Enontekiö, Inari i Utsjoki oraz obejmuje północną część gminy Sodankylä. Finowie stanowią większość populacji na tym obszarze, mniejszość stanowią natomiast Saamowie. Według Fińskiego Centrum Rejestracji Ludności, które jako kryterium uznania osoby za Saama przyjmuje posługiwanie się językiem saamskim jako językiem ojczystym (na podstawie oświadczenia rodziców składanego przy narodzinach dziecka lub na podstawie później wprowadzanych zmian), liczebność ludności Saamów zamieszkujących w poszczególnych gminach wynosi: w Utsjoki – 650 osób (46,7%), w Enontekiö – 162 osoby (7,4%), w Inari – 419 osób (5,7%) i w Sodankylä – 145 osób (1,4%).

III. Konstytucyjne gwarancje samorządu autonomii

Finlandia w swojej strukturze terytorialnej jest państwem unitarnym⁹. Podstawową jednostką podziału administracyjnego, a zarazem jednostką samorządu terytorialnego stanowi gmina (fiń. *kunta*, szw. *kommun*). Gmina może

⁹ Liczebność ludności zamieszkującej obecnie Finlandię wynosi 5.521.158 osób (dane z lipca 2019 r., źródło: tilastokeskus.fi). Terytorium Finlandii obejmuje obszar 338.424 km², źródło: *List of Countries and Dependencies by Area*, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_dependencies_by_area (15.05.2021). Por. M. Grzybowski, *Finlandia. Zarys systemu ustrojowego*, Kraków 2007, s. 147.

być wiejska, ale może również posiadać status miasta. Jest ona jedynym szczeblem, na którym formalnie funkcjonuje władza samorządowa¹⁰.

Szczególony status w obrębie terytorium Finlandii posiadają samorządy dwóch regionów: Wysp Alandzkich i Rdzennego Regionu Saamów, przy czym statusy te są bardzo odmienne. Podczas gdy Wyspom Alandzkim konstytucja gwarantuje status w pełni autonomiczny (autonomii terytorialnej), region zamieszkały przez Saamów jest autonomiczny jedynie pod względem kultury i języka. Innego rodzaju gwarancji autonomicznych finlandzka ustawa zasadnicza nie zawiera.

Wspomniane wyżej cztery gminy, które w całości lub w części są usytuowane na terytorium Rdzennego Regionu Saamów (Enontekiö, Inari i Utsjoki oraz północna część gminy Sodankylä) mają swoje nazwy także w lokalnych językach Saamów (w inari, skolt i północnosaamskim w gminie Inari oraz w północnosaamskim w pozostałych gminach).

Finlandzka Ustawa zasadnicza zawiera dwa postanowienia mające fundamentalne znaczenie dla statusu tej mniejszości: wyrażone w § 17 prawo do własnego języka i kultury oraz zagwarantowane narodowi Saamów w § 121 prawo do samorządu w zakresie języka i kultury na terenie swojego Rdzennego Regionu. Z powyższych postanowień konstytucji jednoznacznie wynika to, że obszar zamieszkały przez Saamów został objęty konstytucyjnie zagwarantowaną szczególną ochroną kulturową i językową, polegającą na prawie do zachowania i rozwoju własnego języka i kultury oraz prawie do używania języka Saami przed organami władzy. Ponadto finlandzka Ustawa zasadnicza gwarantuje Saamom jako narodowi rdzennemu status autonomiczny w sprawach kultury i języka w obrębie swego terytorium. Na terytorium tego regionu Finlandii, podobnie jak w Norwegii i Szwecji, języki saamskie mają zatem status lokalnego języka urzędowego.

IV. Zakres autonomii kulturowej Saamów

Szczególony status autonomii kulturowej Rdzennego Regionu Saamów przejawia się w uprawnieniu Lapończyków do wyboru własnego parlamentu

¹⁰ Obecnie liczba gmin wynosi 310, w tym 16 gmin znajdujących się na terytorium Wysp Alandzkich oraz 4 gminy usytuowane w Rdzennym Regionie Saamów.

(fiń. *Saamelaiskäräjät*, w północnosaamskim *Sámediggi*, w inari *Sämitigge*, w skolt *Sää'mte'gǧǧ* – w dosłownym tłumaczeniu „Zgromadzenie Narodowe Saamów”). Stanowi to ważny element gwarancji ich autonomii kulturowej, a zarazem atrybut ich odrębności.

Parlament Saamów zostało utworzone i po raz pierwszy zwołane w 1973 r. W obecnym kształcie działa od 1996 r.¹¹. Parlament zbiera się w swojej siedzibie mieszczącej się w miejscowości Inari. Jego status, organizację i kompetencje szczegółowo reguluje ustawa z 17 lipca 1995 r. o Parlamencie Saamów nr 974/1995¹².

Parlament stanowi, pochodzący z wyborów, organ samorządu Regionu w zakresie kultury narodu Saamów. Składa się z 21 deputowanych i jest wybierany na okres czterech lat. W wyborach do parlamentu saamskiego biorą udział wyłącznie mieszkańcy Regionu będący Saamami. Ustawa o parlamencie Saamów stanowi, że do udziału w wyborach deputowanych do jego składu uprawniony jest obywatel fiński, który uważa się za Lapończyka (deklaruje przynależność do tego ludu) i jednocześnie spełnia jeden z następujących warunków: saamski jest jego językiem ojczystym lub językiem ojczystym jego rodziców albo jednego z jego dziadków; jest on potomkiem Saama oficjalnie zarejestrowanego jako górski Łopar (fiń. *tunturilappalainen*), leśny Łopar (fiń. *metsälappalainen*) lub Łopar-rybak (fiń. *kalastajalappalainen*) w historycznych rejestrach gruntów, prowadzonych w latach 1695–1932 oraz jeśli co najmniej jedno z jego rodziców uczestniczyło lub było uprawnione do głosowania w wyborach do parlamentu Saamów, utworzonego na podstawie ustawy z 1995 r., względnie w wyborach do parlamentu saamskiego na mocy przepisów ustawy z 1973 r.

Jak widać, ustawa o parlamencie Saamów stosuje inne kryteria i o wiele bardziej rozbudowaną definicję Saama, niż zostały wspomniane wcześniej¹³.

¹¹ O procesie emancypacji narodowej Saamów oraz genezie i ewolucji parlamentu Lapończyków, a także pierwszych wyborach do nowo ukształtowanego na mocy ustawy z 1995 r. Parlamentu zob.: G. Bonusiak, *Organizacja i kompetencje...*, s. 12–15.

¹² Ustawa z 17 lipca 1995 r. o Parlamencie Saamów nr 974/1995 (weszła w życie 1 stycznia 1996 r.) w języku fińskim i szwedzkim dostępna jest w elektronicznych zbiorach aktów prawnych Finlandii pod adresem internetowym <http://www.finlex.fi> (15.05.2021).

¹³ Definicja Saama zawarta w ustawie o parlamencie saamskim jest bardzo precyzyjna, ale dosyć obszerna. Sam parlament Saamów wyraził sprzeciw wobec tak rozszerzonej definicji terminu „Saami”, tłumacząc swoje stanowisko obawą przed erozją społeczności Lapończyków

Według tych kryteriów liczebność ludności Saamów w poszczególnych gminach szacowana jest na znacznie wyższym poziomie i wynosi odpowiednio: w Utsjoki – 70%, w Inari – 30%, w Enontekio – 19% i w Sodankylä – 4%. Pozostali Saamowie mieszkają w innych miejscach Finlandii (2.829 osób) lub za granicą (590 osób).

Parlament ma prawo inicjatywy ustawodawczej, a także do wydawania oświadczeń w sprawach podlegających jego jurysdykcji. Parlament Saamów jest jedynym organem w Finlandii, który może wyrażać oficjalne stanowisko Saamów w sprawach, które mają wpływ na życie mieszkańców Regionu. Do kompetencji parlamentu Saamów należy zachowanie i rozwój kultury Lapończyków, ochrona języków saamskich, a także wszelkie inne sprawy wynikające z ich szczególnego statusu rdzennych mieszkańców, podlegającego ochronie konstytucyjnej. W szczególności parlament jest uprawniony i zobowiązany do rozwiązywania problemów wynikających lub wiążących się z prawem Saamów do używania ich własnego języka w rządzie, a także przysługującą im regionalną autonomią kulturową. Parlament dokonuje podziału środków finansowych przyznawanym Saamom z budżetu państwa¹⁴. Środki te są przeznaczane na wydatki związane z utrwalaniem i rozwojem kultury, edukacją, usługami społecznymi i ochroną zdrowia.

W okresie kadencji parlamentu są powoływane cztery komisje stałe: ds. gospodarki i prawa, ds. edukacji, ds. kultury oraz ds. społecznych i zdrowia. Komisja ds. gospodarki i prawa zajmuje się rozwojem społeczno-gospodarczym, ochroną środowiska naturalnego na rdzennym terytorium oraz statusem prawnym Saamów. Do kompetencji komisji ds. edukacji należy nauczanie języków saamskich i kształcenie w tych językach na poziomie podstawowym oraz przyznawanie środków finansowych na wsparcie procesu edukacyjnego, w tym na tworzenie materiałów dydaktycznych oraz działalność placówek

dokonywaną przez osoby faktycznie należące do populacji fińskiej. Stanowisko takie poparł Komitet ONZ ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination – CERD*), który w swoim oświadczeniu opublikowanym w 2012 r. wyraził krytykę Najwyższego Sądu Administracyjnego Finlandii za naruszenie praw Saamów, zaznaczając, że jego zdaniem Sąd ten nadmiernie poszerzył pojęcie Lapończyka, w wyniku czego wielu nie-Lapończyków weszło w skład parlamentu saamskiego, co w konsekwencji przyczyniło się do asymilacji kultury lapońskiej z fińską i tym samym spowodowało ograniczenie praw Saamów. Zob. <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cerd/pages/cerdindex.aspx> (15.05.2021).

¹⁴ W wysokości około 1 miliona euro rocznie.

edukacyjnych. Komisja ds. kultury zajmuje się utrzymywaniem i rozwojem odrębności kulturowej Saamów, podziałem środków na działalność stowarzyszeń i organizacji krzewiących kulturę lapońską oraz nadzorem nad ich wydatkowaniem. Do komisji ds. społecznych i zdrowia należy zapewnianie odpowiednich warunków socjalnych życia Saamów, sprawy społeczne, opieka zdrowotna etc.¹⁵

V. Konkluzje

Wnikliwa egzegeza przywołanych wyżej normatywnych aktów prawnych oraz analiza zakresu autonomii kulturowej i praktyki jej funkcjonowania na terytorium Rdzennego Regionu Saamów skłania do kilku wniosków i refleksji dotyczących statusu autonomicznego regionu.

Źródłem autonomii Saamów bez wątpienia pozostaje odrębność etniczna, językowa i kulturowa rdzennych mieszkańców tych terenów – Lapończyków. Ma to niebagatelne znaczenie dla ochrony podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela tej niezwykle rzadkiej już etnicznie, a także językowo i kulturowo grupy społecznej. Szczególnie istotny status ten wydaje się pozostawać dla ochrony i zachowania zanikających w szybkim tempie i ginących języków saamskich, a także ich oryginalnych i bardzo rzadkich przejawów tradycji i dziedzictwa kulturowego.

Normatywne gwarancje tego statusu pozostają bardzo stabilne. Zostały one utrwalone zarówno w konstytucji Finlandii, jak i na poziomie ustawowym. Podkreślić należy to, że na gruncie obowiązującej Ustawy zasadniczej z 1999 r. sprawy Lapończyków stanowią istotną materię konstytucyjną. Jej postanowienia zapewniają Saamom status autonomiczny w sprawach kultury i języka w obrębie swego terytorium, w tym w szczególności prawo do zachowania i rozwoju własnego języka i kultury oraz prawa do używania języków saamskich jako lokalnych języków urzędowych przed organami władzy. I chociaż status ten nie można uznać za pełnoprawną autonomię terytorialną, to jednak konstytucyjnie gwarantowana autonomia kulturowa spełnia swoje zadania w zakresie ochrony praw mniejszości etnicznej zamieszkującej ten region.

¹⁵ Bardziej szczegółowo zob.: G. Bonusiak, *Organizacja i kompetencje...*, s. 19 i n. Por. I. Saraviita, *The Constitution of Finland*, Helsinki 2004, s. 276–280.

Instrumentem prawnym, będącym gwarancją ochrony tych praw, jest Parlament Saamów. Stanowi ono, pochodzący z wyborów, organ przedstawicielski rdzennego ludu, do kompetencji którego należą wszelkie sprawy mające wpływ na życie mieszkańców Regionu, w tym przede wszystkim zachowanie i rozwój kultury Lapończyków, ochronę języków saamskich, rozwój społeczno-gospodarczy regionu, ochronę środowiska naturalnego na rdzennym terytorium, status prawny Saamów, nauczanie języków saamskich oraz kształcenie w tych językach na poziomie podstawowym, utrzymywanie i rozwój odrębności kulturowej Saamów, zapewnianie godnych warunków bytowych, sprawy społeczne i opieki zdrowotnej. Działalność parlamentu saamskiego stanowi gwarancję przestrzegania podstawowych praw i wolności jednostek należących do mniejszości etnicznej pochodzenia lapońskiego, zamieszkujących Rdzenny Region Saamów, umożliwia im decydowanie o swoich sprawach oraz pozwala zaspokajać podstawowe potrzeby jego mieszkańców.

Literatura

- Bonusiak G., *Organizacja i kompetencje Samediggi – parlamentu rdzennego narodu Saamów w Finlandii*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Prawo” 2011, nr 10.
- Bonusiak G., *Status Saamów w państwach nordyckich w świetle międzynarodowych standardów ochrony praw ludów rdzennych*, Rzeszów 2016.
- Grzybowski M., *Finlandia. Zarys systemu ustrojowego*, Kraków 2007.
- Hajdú P., *Narody i języki uralskie*, Warszawa 1971, w oryginale: *Finnugar népek és nyelvek*, Budapest 1962.
- Heywood A., *Politologia*, Warszawa 2006.
- Karpowa L., *The 5 Smallest Languages of the World*, 18.02.2010, https://www.pravdareport.com/society/112296-5_smallest_languages_world.
- Kuokkanen R., *On the Other Side of the Arctic. Sámi National Day Feb. 6*, <https://finland.fi/life-society/on-the-other-side-of-the-arctic>.
- Lewis M.P., *Ethnologue: Languages of the World*, wyd. 16, Dallas 2009.
- Misiura-Rewera W., *Włochy. Republika autonomii*, Lublin 2005.
- Пасанен А., *Языковые „гнезда” для саамов Финляндии работают и в школах, этот опыт необходимо применить в России*, <http://finugor.ru/node/21489>.
- Saamelaisset*, <https://web.archive.org/web/20080117072314/http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/omakieli/saamelaisset.html>.
- Sammallahti P., *The Saami Languages: an Introduction*, Kárášjohka 1998.

- Saraviita I., *The Constitution of Finland*, Helsinki 2004.
- Serzhanova V., *Suomen perustuslaki. Ustawa zasadnicza Finlandii*, Rzeszów 2017.
- Serzhanova V., *System konstytucyjny Finlandii*, Warszawa 2021.
- Serzhanova V., Sagan S., *Nauka o państwie współczesnym*, Warszawa 2013.
- Skotnicki K., *Pojęcie autonomii w teorii prawa państwowego*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1986, t. XXXVI.
- Toivonen I., Nelson D.C., *Saami Linguistics*, Amsterdam 2007.
- Wojan K., *O etymologii etnonimiki Saamów/Lapończyków w świetle europejskiej historii*, „Studia Scandinavica” 2017, nr 1.